

37–38 жовтень 2016

М. Стріха, доктор фізико-математичних наук, заступник міністра освіти і науки України

Ідентифікаційний комітет з питань науки: перше засідання відбулося

Новий Закон «Про наукову і науково-технічну діяльність», ухвалений українським парламентом торік 26 листопада, передбачає створення двох нових важливих органів: Національної ради з питань розвитку науки і технологій та Національного фонду досліджень. Національну раду за посадою очолюватиме прем'єр-міністр, і вона складатиметься з двох комітетів, по 24 особи в кожному: Адміністративного, куди входитимуть високопосадові представники міністерств, НАН і національних галузевих академій, провідних ВНЗ, інноваційних структур та високотехнологічних підприємств; і Наукового, що складатиметься з авторитетних представників наукової спільноти, які не посідають керівних посад. Нацрада в цілому, маючи статус дорадчого органу при уряді, відповідатиме за широке коло питань, пов'язаних виробленням і реалізацією єдиної державної науково-технічної політики. Але саме Науковому комітету закон надає спеціальні функції щодо формування пріоритетів Національного фонду досліджень, який здійснюватиме грантову підтримку вітчизняної науки, й формування Наукової ради фонду, яка безпосередньо ухвалюватиме рішення про надання грантових коштів ([Світ](#)).

Отже, ні Нацрада, ні фонд не зможуть розпочати роботу до того, як буде сформовано Науковий комітет. А для цього Закон визначив спеціальну багатоступеневу процедуру, захищену від примх чиновників, але вельми складну для реалізації. Виключне право проводити конкурс кандидатів у члени Наукового комітету належить абсолютно незалежному Ідентифікаційному комітету з питань науки, у створенні якого в практиці українського законодавства вперше застосовано європейську процедуру, вільну від недоліків «квотності» й делегування всілякими з'їздами й конференціями.

Дотримуючись вимог Закону, МОН спершу утворило спеціальну конкурсну комісію з 25 провідних українських учених, які посідають чільні позиції за індексом Гірша в міжнародній наукометричній базі Scopus. Із 63 запропонованих міжнародною і вітчизняною науковою спільнотою кандидатур до складу Ідентифікаційного комітету комісія на чолі з відомим фахівцем у галузі молекулярної біології, академіком НАН України Г. Єльською обрала 9 (з них 6 – іноземні вчені).

На подання комісії Кабінет Міністрів затвердив перший склад Ідентифікаційного комітету, що включає професора теоретичної фізики Лейденського університету К. Бінакера, професора-емерита фізики університету Мічигану Дж. Гамоту, професора математики і натуральної філософії Гарвардського університету Б. Гальперіна, завідувача відділу Інституту теоретичної фізики НАН України В. Гусиніна, професора Стокгольмського університету М. Ларссона, професора Інституту рідких кристалів Кентського університету (США) О. Лаврентовича, завідувача відділу Інституту фізики НАН України С. Рябченка, завідувача кафедри астрономії Харківського національного університету Ю. Шкуратова, президента Європейської асоціації академій Г. Штока (ФРН).

Отже, до Ідентифікаційного комітету потрапили вчені найвищого рівня з бездоганною репутацією, і термін їхніх повноважень триватиме сім років. Але скептики відразу висловлювали сумнів: чи здатен буде цей орган, сформований переважно з іноземців, не обізнаних із деталями вітчизняної наукової «кухні», належним чином виконувати свої функції?

Розвіяти ці сумніви могло тільки перше засідання Ідентифікаційного комітету, яке й відбулося 13 жовтня. Тягар підготовки до нього закономірно ліг на українських членів комітету. «Дісталось» й працівникам МОН, які допомагали їм готувати проекти документів відразу в двох версіях: українській і англійській. Теплим словом слід згадати й сприяння, яке надали представники наукової спільноти, що взяли участь у попередньому обговоренні майбутньої процедури конкурсу з визначення членів Наукового комітету.

Засідання Ідентифікаційного комітету відбулося в залі Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України, обладнаній для роботи в режимі відеозв'язку. Річ у тому, що професори Бінакер, Гальперін, Ларссон, Рябченко, Гусинін і Шкуратов взяли участь у засіданні особисто, а їхні колеги: Гамота, Лаврентович і Шток – у режимі відеоконференції (затверджене урядом положення про комітет допускає таку можливість). Забігаючи наперед, скажу: попри холод у порожніх приміщеннях славетного інституту, де четвер став неробочим через бюджетну скруту, після закінчення засідання в усіх його учасників були підстави для оптимізму. Адже намічену програму було виконано повністю.

Спочатку члени Ідентифікаційного комітету обрали голову. Ним безальтернативно і одногосно став С. Рябченко – відомий фізик і громадський діяч, перший голова Держкомітету з питань науки і технологій незалежної України, який 25 років тому вже виконав подібне завдання – сформував ефективну Національну раду з науки (яка, на жаль, потім, у роки пре-

зидентства Л. Кучми, тихо припинила свою роботу). Його заступником на альтернативній основі було обрано Дж.-Ю. Гамоту, іноземного члена НАН України, який у минулому очолював наукову програму Пентагону.

Було схвалено Кваліфікаційні вимоги до членів Наукового комітету, в основу яких лягли критерії академічної добросовісності, фаховості, готовності працювати в ім'я інтересів усієї наукової спільноти. Дискусія виникла навколо вимоги до кандидата мати широкий науковий світогляд. Опоненти ставили питання: що може бути критерієм, чи доказом наявності цього широкого світогляду? Але норму врешті-решт вирішено було залишити, бо члени майбутнього Наукового комітету вочевидь не повинні замикатися в комірках своїх вузьких спеціальностей, а широко дивитися на потреби всієї наукової сфери.

Ухвалений потім регламент роботи Ідентифікаційного комітету передбачив, зокрема, паралельне використання двох мов – української та англійської. Перше засідання відбувалося переважно англійською, але й українська теж звучала, причому і з вуст О. Лаврентовича та Дж. Гамоти. Очевидно, цим створено важливий для нашої наукової сфери прецедент – адже ми не зможемо обійтися без міжнародних експертів при оцінюванні наших масштабних наукових проектів, а відтак маємо й заздалегідь продумати процедури, за яких робота цих експертів буде максимально ефективною.

А при обговоренні проекту Положення про конкурс з визначення майбутніх членів Наукового комітету найгарячіша дискусія розгорілася навколо того, кому має належати право висунення кандидатів. Ініціативна група українських членів Ідентифікаційного комітету пропонувала закріпити це право лише за інституалізованими органами – вченими чи науково-технічними радами інститутів, університетів чи високотехнологічних підприємств, науковими семінарами з тривалою традицією, статутними органами громадських наукових організацій тощо. За наполяганням закордонних членів комітету цей перелік, однак, було доповнено й правом висунення для будь-якої неформальної групи з 10 кваліфікованих учених – докторів філософії (кандидатів наук).

Ухвалений Ідентифікаційним комітетом проект Положення про конкурс буде тепер внесено на розгляд уряду, і його затвердження відкриє можливість для оголошення самого конкурсу. А далі все залежатиме від активності української наукової спільноти, від якості запропонованих нею кандидатів. Причому не тільки в університетах і академічних інститутах, а й в інноваційних структурах і високотехнологічних підприємствах. На цьому особливо наголошував голова комітету С. Рябченко – адже українська наука

гарантує собі майбутнє тільки тоді, коли буде встановлено її тісні зв'язки з реальною економікою.

Сьогодні вже можна прогнозувати: конкурс неодмінно відбудеться, Національна рада з питань розвитку науки і технологій запрацює, а основні положення нового Закону «Про наукову і науково-технічну діяльність» буде втілено в життя. На жаль, не так швидко, як цього хотілося б багатьом – але й без системних збоїв. Адже нині надзвичайно важливо зберегти довіру академічної спільноти до нових органів, які повинні стати арбітрами з багатьох дуже важливих (і часом болючих) питань, – а відтак не мають права від самого початку обростати скандалами і звинуваченнями, на які сьогодні таке багате наше життя. І з цього погляду початок роботи Ідентифікаційного комітету з питань науки обнадіює.

У кінцевому підсумку багато залежатиме від того, наскільки ефективним виявиться в Нацраді діалог уособлюваної Науковим комітетом академічної спільноти й уособлюваної Адміністративним комітетом виконавчої влади, і наскільки відтак Нацрада зуміє стати потужним адвокатом не лише фундаментальної науки, але й прикладних досліджень та масштабних інноваційних проєктів, критично важливих для майбутнього держави.